

Дашко В. В., ст. магістратури (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), мол. науковий співробітник (Сарненський історико-етнографічний музей)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Діяльність польського підпілля на українській території висвітлена мало, більшість праць присвячені боротьбі між українським національним підпіллям та польськими силами і Волинській трагедії. Фактологічний матеріал з даної тематики розкиданий по різних джерелах та публікаціях.

Актуальним є питання дослідження історіографії діяльності польського військово-політичного підпілля за відродження Польської держави у її довоєнних кордонах та діяльність і структуризація польських партизанських загонів в складі радянської партизанки та підрозділів польської допоміжної поліції.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розкрити та проаналізувати проблему в сучасній українській та зарубіжній історіографії, на основі аналізу джерел, наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених розкрити характерні особливості розбудови військових підпільних формувань на окупованих територіях, висвітлити різні аспекти польського партизанського руху, особливості співпраці польських формувань з німецькою владою та радянськими партизанами на фоні боротьби з ОУН–УПА.

Українська і польська сторони розглядали територію Західної України як свою, а військові формування – як інструмент боротьби. Як додаткові чинники, розглядаються діяльність місцевих поляків, польської національної партизанки, та польських сил, що підтримували СРСР [1, с. 191].

Першою підпільною організацією на території Західної України була Польська організація валькі о вольносьць (POWW). Були утворені й інші менш відомі організації і не лише у Львові, наприклад, Тайна організація войскова (TOW) на чолі з майором Я. Мазуркевичем («Радослав») у Станіславові. Однак через кілька місяців більшість цих організацій перестала існувати внаслідок арештів значної кількості їх членів органами НКВС, інші увійшли до складу більш поважних угруповань, які були вже створені за вказівками польських центральних властей, що перебували на еміграції. Саме такою організацією на території Західної України, створення якої було проголошено у Парижі і керівництво якою здійснювалося звідти, був Союз Збройної боротьби (ZWZ). План розбудови організації передбачав поділ усієї території довоєнної Польщі на шість великих територіальних одиниць-обшарів. На території Західної України був створений обшар № 3 з

центром у Львові. До його складу увійшли округи Львів (частина довоєнного Львівського воєводства на схід від демаркаційної лінії, тобто від річки Сян), Станіславів, Тернопіль і Волинь. Статут ЗВЗ передбачав утворення окремих округів у містах, населення яких перевищувало 100 тис. осіб, то у Львові були комендатури двох округів: Львів-місто і Львів-провінція. Округи було поділено на райони, які охоплювали міста з населенням понад 10 тис. осіб і повіти згідно з довоєнним адміністративним поділом. Низовими структурами в районах та повітах були секції, які склалися з п'яти осіб, і взводи, які об'єднували кілька секцій. Кожен структурний підрозділ ЗВЗ (від лютого 1942 р. АК) мав своє командування, а Армія Крайова в цілому – Головне командування зі штабом та кількома відділами (організаційним, розвідки, інформації і пропаганди та іншими). Ця структура АК зберігалася впродовж усієї війни [2].

Підпільні народові сили збройні запланували розгорнути на Волині та суміжних з нею українських землях таку структуру, віднісши повітові підрозділи до двох округів: «Округ XIV. Кременець, Здолбунів, Рівне, Дубно, Горохів, Луцьк, Костопіль, Сарни, Ковель, Ковель, Володимир, Любомль. Округ XV. Брест над Бугом, Кобрин, Камінь-Каширський, Дрогичин, Пинськ, Столин, Лунинець, Косів Поліський, Пружани» [3, с. 50–51].

Діяльність польського підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни поділено на три етапи. Перший – від 17 вересня 1939 року до червня 1941 року, тобто від дня вступу на західноукраїнські землі Червоної Армії до нападу Німеччини на Радянський Союз, коли останній був змушений залишити ці землі. Другий етап охоплює часи німецької окупації Західної України від липня 1941 року до січня 1944 року. З січня 1944 року починається третій етап діяльності польського підпілля. Він пов'язаний з поверненням на Західну Україну Червоної Армії та остаточним визволенням України від німців, а також здійсненням Армією Крайовою (АК) т.зв. операції «Буря» на території Галичини – від березня до серпня 1944 року [4].

Збройні загони, що підпорядковувались АК, головним своїм завданням вважали боротьбу проти українських націоналістів, «яка не виключала застосування репресивних заходів стосовно українського населення взагалі» [5, с. 49]. «...Польська робітничка партія продовжує згуртовувати у воєводствах та повітах бойові загони. Ці збройні сили спочатку називалися Гвардією Людовою. Гвардійці завоювали великий авторитет серед народу. У січні нинішнього року Гвардію Людову реорганізовано в Армію Людову. До неї приєдналися частина підрозділів міліції «Польських соціалістів», деякі загони БХ (Батальйонів хлопських), створені партією «Стронніцтво людове», а також окремі загони АК (Армії Крайової), очолювані офіцерами-патріотами. За мету ставили – розширювати і поглиблювати фронт боротьби проти фашистів на окупованій польській території» [6, с. 447]

Після визволення від німців у липні-серпні 1944 року майже усієї Західної України основні сили польського підпілля були знищені [4].

Також у 1942 р. сформувався партизанський загін, командиром якого став житель Удрицька на Рівненщині поляк Ян Бужинський. У спогадах він писав: «У квітні 1942 р. я належав уже до антифашистської організації. Збирались ми у Кочинських лісах. Приходили туди люди з Жаденя, з Велюня, з Удрицька, із Білої над Горинню. Коли було нас близько 70 чоловік, ми вирішили обрати керівництво. Командиром обрали мене, заступником – Назара Васинського. У нас була одна гвинтівка, обріз, дві двостволки і 27 патронів». У січні 1943 р. Бужинський прийняв пропозицію Лінкова влитися в його з'єднання, за що отримав додаткову зброю, вибухівку, радіостанцію. Командиром загону було призначено С. Каплуна. Тижнів через два загін було об'єднано із загоном Сазанова, що діяв на межі Рівненської та Житомирської областей і реорганізовано в партизанську бригаду особливого призначення. Командиром бригади став Каплун, а його заступником – Ян Бужинський [3, с. 62–63].

Ще один польський партизанський загін створив на Рівненщині у Висоцькому районі Роберт Сатановський [3, с. 63]. В листі від 2 лютого 1943 р. було запропоновано утворити відділ з метою «залучення польських мас до активної боротьби з окупантами пліч-о-пліч з радянськими партизанськими загонами». Загін отримав завдання: «...проникати в націоналістичні організації з метою викриття їх намірів і діяльності та внесення розладу в їх ряди. Червоний польський партизанський загін буде надійним агентурно-розвідувальним загоном на території Польщі» [7, с. 1 87]. Було затверджено назву польського з'єднання «*Jeszcze Polska nie Zginęła*» та керівний склад: полковник Р. Сатановський – командир з'єднання, капітан В. Рожковський – начальник штабу і одночасно заступник командира з'єднання, капітан С. Друдж-Сатановська – заступник начальника штабу з навчання бійців, поручик Ч. Бачинський – заступник начальника штабу з проведення бойових операцій, поручик В. Сівек – заступник начальника штабу з вишколу бійців. З'єднання складалося з чотирьох підрозділів: ім. Тадеуша Костюшка, «Смерть фашизму», ім. Ванди Василевської та ім. Ромуальда Траугутта [8, с. 110].

Зв'язок з радянськими партизанськими формуваннями загін Собєсяка встановив пізніше: «Перший зв'язок був на початку листопада 1942 року зі з'єднанням Баті. Полковник Бринський оформив мене офіційно командиром загону. Чисельність загону у 1942 році – 50 осіб» [9].

Що ж до чисельності поляків, які брали участь в радянському партизанському русі, то цифрові дані досить суперечливі. В радянській історіографії фігурує цифра від 7 до 11 тис. осіб. За твердженням польських дослідників, навесні 1943 р. в партизанських загонах на території України було близько тисячі бійців-поляків. У довідці

Білоруського штабу партизанського руху наводяться дані про те, що в квітні 1944 р. у партизанських загонах на території Білорусії боролося близько 700 поляків [4]. Згідно даних російського дослідника партизанського руху О. Гогуна всього на території Західної України через лави радянських партизанських формувань пройшло до 5 тис. поляків [9].

Зі звільненням Західної України від нацистів починається реформування польських загонів та вербування поляків до нових загонів з метою перенесення партизанського руху на територію Польщі.

Отже, зазначимо, що польське партизанське підпілля на західно-українських землях не було єдиним цілим елементом. Існувала розгалужена мережа Армії Крайової, яка готувалася до здійснення плану «Буря», і паралельно з нею існували бази самооборони, партизанські загони, які в один і той самий час в одному місці могли співпрацювати з німцями або радянськими партизанами, а в іншому місці могли вести з ними боротьбу. Діяльність польського підпілля на Західній Україні на різних етапах війни могла мати антирадянський або антинімецький напрямок, але завжди була антиукраїнською.

1. Ільошин І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945 рр.) [Текст] / І. Ільошин. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 399 с. **2.** Ільошин І. Польське підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни [Електронний ресурс] / І. Ільошин // Україна-Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках». Варшава, 1997 р.» Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/ilushyn.htm> - 22.09.2015 **3.** Сергійчук В. Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації) / В. Сергійчук. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 2003. – 576 с. **4.** Ільошин І. Польське підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни [Текст] / І. Ільошин // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. – К., 2003. **5.** Сергійчук В. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / В. Сергійчук. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2009. – 200 с. **6.** Новак Т. Поединок. – К. : Політвидав, 1974. – 587 с. **7.** Ясяк М. Поляки в радянському партизанському русі в роки Другої світової війни [Електронний ресурс] / М. Ясяк // Україна-Польща : важкі питання. Режим доступу: <http://joanerges.livejournal.com/509683.html> **8.** Мотица Г. Від Волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр. Авторизований пер. з пол. А. Павлишина, післямова д.і.н. І. Ільошина [Текст] / Г Мотица. – К. : Дух і літера, 2013. – 360 с. **9.** Кравчук Д. В. Польські формування у радянському партизанському русі на території Західної України (середина 1942 – перша половина 1944 рр.) [Електронний ресурс] / Д.В. Кравчук // Наукові праці іст. ф-ту Запорізького національного університету 2014, вип. 40. Режим доступу : http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/40/27.pdf